

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ З КОРЕКЦІЇ НАБОРІВ СТЕРЕОТИПІВ-ЕТАЛОНІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Перед педагогікою стоять важливі теоретичні й практичні завдання, що стосуються проблем розробки та впровадження раціональних методів ефективної педагогічної взаємодії вчителя й учнів у навчальній діяльності. Проблема успішності педагогічної діяльності значною мірою залежить від того, наскільки гармонійно в учителя складається взаємодія з учнем. Серед факторів, які є бар'єрами взаємодії вчителя з учнями, особливе місце посідають негативні стереотипи. Проте питання, пов'язані з формуванням еталонів ефективної педагогічної взаємодії у процесі підвищення кваліфікації вчителів, до цього часу спеціально не вивчалися.

Виходячи з цього нами було розроблено і проведено колективний педагогічний тренінг з корекції наборів стереотипів та розвитку мобільності і здібностей до саморозвитку – якостей, необхідних для роботи з формування еталонів ефективної педагогічної взаємодії.

Мета тренінгу: формування еталонів ефективної педагогічної взаємодії у вчителя шляхом розвитку і підвищення активності, що є необхідним для сприйняття та засвоєння нових установок на пошук рішень педагогічних проблем шляхом розпізнавання стереотипів і еталонів, переведення стереотипної думки в педагогічне завдання, а від неї – до еталону.

Під час організації і проведення тренінгу провідним принципом формування еталонів ефективної педагогічної взаємодії виступало оптимальне поєднання колективної та індивідуальної форм навчально-творчої діяльності; провідним компонентом був діяльнісний; провідним методом стало стимулювання; провідним критерієм – сформованість професійно-діяльнісних умінь.

Серед переваг групової роботи можна визначити наступні:

- груповий досвід протидіє відчуженню, допомагає розв'язанню проблем „суб'єкт-суб'єктної взаємодії”;
- у групі моделюється система суб'єкт-суб'єктної взаємодії, ідентичної реальній педагогічній практиці;
- група дає можливість отримання зворотного зв'язку і підтримки від колег;
- заняття в групі створюють передумови для поширення індивідуального досвіду та його корекції;
- взаємодія між членами групи допомагає визначити еталони і стереотипи кожного учасника;
- група стимулює учасника на самовдосконалення [1], [3].

Як відомо, робота з розвитку мобільності, гнучкості, нейтралізації стереотипів, пошук еталонів – складний процес зміни старих переконань і виникнення нових. У цьому процесі виділяють чотири основні стадії.

I стадія – створення емоційно комфортної атмосфери довіри і відвертості, подолання особистісного опору змінам.

II стадія – усвідомлення не оптимальності своєї поведінки в певних ситуаціях, незадоволеність колишніми формами поведінки, створення позитивної мотивації до навчання, змін (що приходить на зміну короткочасної негативної мотивації), готовність до освоєння нового.

III стадія – дії з відпрацювання прийомів і „технік” нової поведінки, корекція звичних поведінкових реакцій, еталонів та стереотипів оцінки себе й учнів, розробка можливих альтернатив.

IV стадія – закріплення нових еталонів ефективної педагогічної взаємодії, прийомів, їх особистісна інтеграція [5].

Тренінг включав 4 заняття тривалістю від 3 до 6 годин. Наприкінці кожного заняття учасники одержували завдання для самостійної роботи.

У нашому тренінгу комплексно використовувалися різні інноваційні технології – метод „груп особистісного зростання” (А.Маслоу, К.Роджерс, В.Сатир), активні імітаційні методи – ігрові та неігрові. Серед ігрових методів – належали різні розігрування ролей, моделювання ситуацій спілкування, ділові ігри та ін. Неігрові методи включали аналіз конкретних ситуацій, у тому числі й аналіз педагогічного досвіду учасників – позитивний і негативний, а також моделювання рішення певних професійних завдань [2].

Аналіз конкретних педагогічних ситуацій починався з розгляду ситуації з реальної педагогічної практики випробуваних, потім проводилася її психологізація і драматизація, що розкривала еталони та стереотипи оцінювання, прогнозів і реакції.

Протягом усього колективного педагогічного тренінгу учасники розкривалися перед іншими, розповідаючи відверто про свої проблеми, переживання, що допомагало їм звільнитися від бар'єрів само сприйняття, які спотворюють їх образ „Я”.

Під час роботи з учителями-чоловіками і вчителями-жінками враховувалися гендерні особливості в роботі з еталонами та стереотипами. Формування еталонів учителів-чоловіків починалося з вправ-дій, потім слідували вправи на їх усвідомлення і закріплювалося на емоційному рівні („дія – осмислення – відчуття”). У вчителів-жінок формування нових еталонів відбувалося за схемою „відчуття – осмислення – дія”.

Нижче наведено основні вправи і завдання психолого-педагогічного тренінгу.

Перед початком тренінгу всі учасники отримали заздалегідь приготовлені нагрудні картки з ім'ям і по батькові учасника і розсаджувалися по колу. Кожний учасник по черзі представлявся і відповідав на запитання: „Якої мети я хочу досягти, беручи участь у тренінгу?”

Аналізуючи відповіді вчителів на це запитання, ми дійшли висновку, що більшість випробовуваних виявили прагнення до підвищення рівня педагогічної взаємодії і подолання стереотипних установок, що знижують її ефективність. Серед найбільш типових відповідей: „Хочу досягти високого рівня ефективної педагогічної взаємодії”, „моя мета – навчитися взаємодіяти з класом на суб’єкт-суб’єктному рівні”, „подолати гендерні стереотипи”, „підвищити рівень комунікативної толерантності”, „мета – потренуватися у використанні ефективних прийомів чоловічого та жіночого стилів педагогічної взаємодії”, „знайти шляхи до розв’язання конфліктів, що виникають у ході взаємодії в класі”. Резюмуючи відповіді, ведучий-експериментатор підкреслив співпадання інтересів та цілей учасників.

Потім ведучий звертався до учасників з такими словами: „Перш ніж розпочати наш тренінг, я хочу розповісти вам історію. Це історія про мого вчителя. Я розповім маленький епізод... І зараз я запалю свічку для цього вчителя. У кожного з вас є в житті свій учитель, тому ви маєте можливість запалити свічку для свого Вчителя і розповісти про нього”.

Після цього приймалися правила поведінки в колективному тренінгу.

Експеримент привернув увагу до того, що вчитель – особа і професіонал. Тому прояв контактності, душевної теплоти й моральної стійкості в поєднанні з вимогливістю – основні вимоги до учасників тренінгу. Експериментатор ознайомив учасників тренінгу з трьома основними правилами:

1. Активність – участь у всіх ігрових завданнях.

2. Відкрите висловлювання думок і відчуттів.

3. Конфіденційність – почута на тренінгу особиста інформація про учасників зберігається в таємниці.

Правило активності пояснювалося тим, що в колективному педагогічному тренінгу більшість вправ передбачає включення всіх учасників і право висловлювання для кожного по завершенні кожного завдання.

Правило відкритого висловлювання думок і почуттів передбачало щирість і відкритість, а також використання лише особистих займенників в однині: „я відчуваю...”, „мені здається...”, а не міркування типу: „ми вважаємо...”, „у нас інша думка...”.

Всі думки детально обговорювалися експериментатором, до завдання якого входило прийняття основних правил усіма учасниками.

Після цього кожний учитель отримав завдання – підготувати письмову розповідь „Складнощі і проблеми, з якими я часто стикаюся при взаємодії з учнями”.

Під час аналізу відповідей вчителів ми звернули увагу на такі гендерні особливості: більшість учителів-жінок обмежились описом труднощів, що виникають у процесі взаємодії з учнями, майже всі вчителі-чоловіки написали про те, як вони розв’язували чи хоча б намагалися розв’язати подібні проблеми.

Далі була проведена робота з корекції стереотипів і формування еталонів ефективної педагогічної взаємодії з використанням прийомів „груп-аналітичного підходу”. При цьому висловлювання вчителів про проблеми педагогічної взаємодії групуються за загальними ознаками.

Аналіз цих випадків, проведений учасниками тренінгу показав, що в обох ситуаціях можна відзначити поведінку учнів, спрямовану на привернення до себе уваги вчителя. В молодших класах їхні дії найчастіше призначаються вчителю, у середніх і старших класах – їм потрібна більш широка аудиторія – і однокласники, і вчителі [5].

Потім ведучий-експериментатор запропонував учасникам тренінгу проаналізувати виникнення такого роду поведінки учнів з позиції стереотипів та еталонів. Обговорення підкріплювалося прикладами з практики самих учителів.

Унаслідок груп-аналітичної роботи учасники тренінгу вийшли на проблему еталонів, які на їхню думку, пов’язані з потребою учнів у всіх перерахованих ситуаціях у взаємодії з учителем. Груп-аналіз завершувала рольова гра. Основні ролі: учитель, порушник дисципліни, який потребує уваги, учні.

Як результат проведеної гри учасниками були виокремлені такі еталони ефективної педагогічної взаємодії:

1. Я використовую декілька хвилин перед уроком або після, щоб сказати одне-два слова кожному учню індивідуально: коротко, лаконічно, щоб не затягнути.

2. Я навчаю учнів вимагати уваги в різних формах.

3. Я виявляю увагу до учнів у різних формах: „розмова по душам після уроків”, „спільні обіди в їдальні”, „відвідування спортивних змагань, музичних заходів, концертів, в яких беруть участь мої учнів”, „поздоровлення з днем народження учнів знаками уваги”, „запрошення учнів до себе додому в гості”, „прояв щирої зацікавленості захопленнями учнів”, „збереження в пам’яті розповідей учнів та використання їх в подальших бесідах”, „участь у колективних заходах, організованих дітьми” тощо.

4. Я стимулюю самоповагу учнів: помічаю все добре, що відбувається у класі, прошу дітей повідомляти всім про те, що заслуговує визнання, прошу учнів самим написати собі листівки-визнання про щось добре, що вони зробили.

Після цього вчителі одержали 5 запитань для виконання особистого письмового завдання з питань щодо ефективної взаємодії з учнями, що потребують підвищеної уваги.

На другому занятті виконували вправу на саморозкриття і прихильне слухання.

Учасники тренінгу розсаджувалися парами один навпроти одного. Вибирали партнера „А” і партнера „Б”. Партнер „А” 3 хвилини розповідав партнеру „Б” про важливу для нього проблему у взаємодії з учнями. Партнер „Б” уважно слухав, не ставлячи запитань, не коментуючи, не перебиваючи. Після

цього учасники вибирали нових партнерів і по 3 хвилини ділилися враженнями від виконання вправи.

Вправа „Доріжка” – завдання з арсеналу тілесно-орієнтованої технології – виконувалася з метою розширення діапазону самопрезентації.

Учасники шикувались у дві паралельні шеренги, утворюючи коридор. Кожний учасник по черзі долав коридор, не повторюючи попередніх учасників (наприклад, кроком, бігом, із плесканням, на одній нозі, у танці та ін.). Якщо учасник повторювався – інші починали плескати в долоні. Ведучий підбадьорював учасників і звертав увагу на те, які широкі можливості для творчої самопрезентації є в кожного. Вправа дозволила учасникам зняти накопичену емоційно-м'язову напругу, викликати позитивні емоції.

Метою вправи „Думки” було розкриття еталонів та стереотипів педагогічної взаємодії. Вправа виконувалася парами. Спочатку учасники вибирали партнера „А” і партнера „Б”. Партнер „А” починав виконувати завдання, яке полягало в тому, щоб закінчити фразу: „Добрий учитель – це...”, потім „Добра вчителька – це...”. Говорити слід було в достатньо швидкому темпі, не зупиняючись, не замовкаючи. Партнер „Б” повинен був уважно слухати. Потім партнери мінялися місцями.

Групова робота дозволила розглянути різні думки, „приміряти” педагогічний досвід іншого вчителя, побачити з боку свої та чужі помилки.

Окремо всіма учасниками тренінгу виконувалися вправи з груп-аналізу під час вивчення особливостей агресивності та мстивості учнів при взаємодії з учителем.

На третьому занятті учасники виконували письмову вправу під назвою „Моє покликання”. Вправа складалася з шести завдань:

- 1 – написати список „20 якостей ідеального вчителя”;
- 2 – підписати лист „А” – „20 моїх позитивних якостей”;
- 3 – підписати лист „Б” – „20 моїх улюблених способів взаємодії”;

4 – підписати лист „В” – „Мій ідеальний клас” (описати в 1-2 реченнях ідеальний клас у своєму уявленні);

5 – вибрати зі списків „А” і „Б” по три найважливіші пункти і виділити їх хрестиком;

6 – скласти і записати фразу: „Моє головне покликання як учителя – використовувати... (3 якості зі списку „А”) за допомогою... (3 головні способи ефективної взаємодії з дітьми зі списку „Б”) для того, щоб... (моє бачення ідеального класу, ідеальної школи)”.

Потім учасники обирали партнерів і читали один одному про своє покликання. Ведучий тренінгу після цього пропонував учасникам поділитися сказаним з усіма.

Наступна вправа була спрямована на осмислення і переосмислення стереотипів педагогічної взаємодії. Вправа виконувалася парами. Партнери розподілялися на „Вчителя” й „Учня”. Партнер „Учитель” висловлював претензії, образи, докори, негативні конструкти, що накопилися, своєму „поганому Учнію”. „Учень” мовчки

вислуховував, не перебиваючи, не виправдовуючись, наприкінці кажучи тільки „Пробачте, будь ласка”.

Потім приходила черга „Учня” говорити про образи, нанесені йому, про страхи і т. ін. „Учитель” мовчки слухав, насамкінець просив вибачення.

Після виконання цього завдання, учасники знаходили нових партнерів і пробували себе в нових ігрових образах – „Учитель” ставав „Учнем”, а „Учень” – „Учителем”.

Участь у рольових іграх сприяла збагаченню культури взаємодії, дозволяла виявити емпатію, рефлексію, спостережливість, що допомагало вчителям краще зорієнтуватись у власних можливостях, глибше розпізнати свої сильні сторони і навчитися краще управляти своїми здібностями, не розгублюватися у складних ситуаціях, проявляти гнучкість і мобільність.

Наприкінці третього заняття учасники тренінгу отримали письмове завдання:

1. Написати листа своєму „проблемному учневі” – реальному в теперішньому часі або минулому, або звертаючись до вигаданого збірного образу „Важкого у взаємодії учня”.

2. Написати собі ідеальну відповідь від імені „важкого учня” – таку, щоб у результаті Вам захотілося повністю вибачити цій дитині, не замислюючись над тим, що зробив цей учень у реальному житті.

3. Уявити, що Ви отримали таке послання насправді. Написати відповідь. Перетворити негативні переживання на позитивні емоції.

Обговорення в режимі дискусії завершило виконання цього завдання.

Після дискусії експериментатор-ведучий визначив проблему: необхідність і можливість формування еталонів особистісно орієнтованої взаємодії для підвищення її ефективності, намітив програму дій у межах тренінгу.

Вправи були побудовані так, що для їх успішного виконання була потрібна скоординована робота всієї групи. Учасники тренінгу поступово залучалися до діяльності, яка вимагала взаєморозуміння й узгодження дій. Жива та повноцінна участь у колективній творчості була пов'язана з радісними переживаннями, вона зблизила і розкріпачила, дала відчуття психологічного комфорту. У групі встановилася атмосфера взаємної довіри й інтересу.

Ведучий підкреслював важливість усвідомлення свого життя як ланцюжку успіхів – „успіх породжує успіх”.

Закінчувався тренінг виконанням вправи „Подяка”. Вона виконувалася парами або групами по кілька чоловік. Кожний учасник тренінгу протягом 30 секунд висловлював подяку своєму партнеру. Партнер мовчки вислуховував і дякував. Ведучий провів бесіду про вдячність й уміння дякувати.

Наприкінці тренінгу учасники ділилися зі всіма своїми враженнями про тренінг в цілому.

Отже, аналіз ходу і результатів педагогічного колективного тренінгу підтвердив наше припущення

про розгляд його як умови корекції стереотипів та формування еталонів ефективної педагогічної взаємодії, заснованої на особистісно орієнтованій

парадигмі з урахуванням індивідуальних, професійних та гендерних характеристик й опором на когнітивний компонент.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Митина Л.М.* Психология развития конкурентноспособной личности. – Москва-Воронеж, 2002. – 397 с.

2. *Повышение квалификации педагогических кадров/ Под ред. И.Ф.Жерносека, М.Ю. Красовицкого, С.В. Крисяка.* – К., Освіта, 1992. – 190 с.

3. *Реан А.А., Коломинский Я.Л.* Социальная педагогическая психология. – СПб., 1999. – 409 с.

4. *Унтілова Е.А.* Формування еталонів ефективної педагогічної взаємодії в процесі підвищення кваліфікації вчителів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2004. – 233 с.

5. *Яценко Т.С.* Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися: Кн. Для учителя. – К., Освіта, 1993. – 208 с.

Подано до редакції 28.03.07

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблеме коррекции набора стереотипов-эталонов педагогического взаимодействия. Дана методика коллективного педагогического тренинга

для учителей-слушателей курсов повышения квалификации.

SUMMARY

The article is dedicated to the problem of standards and stereotypes of effective pedagogical cooperation. The

author elaborates and introduces a special course for teachers and audience of retraining classes.